

ТРАДИЦІЙНА ПОЕТИЧНА ЛЕКСИКА В МІЛІТАРНОМУ КОНТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ДИСКУРСІВ БОРИСА ГУМЕНЮКА)

Стецик М. С.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті досліджено традиційну поетичну лексику в мілітарному контексті мовотворчості Бориса Гуменюка на матеріалі збірки «Вірші з війни» та (спорадично) книги поезій, новел і публіцистичних одкровень «Блокпост». Зазначено, що «поезія окопної правди» руйнує почасти класичну художню парадигму та рецептивні стереотипи і не справджує читачьких очікувань, бо перевершує їх. В авторському словнику обмаль традиційних поетичних знаків чи навіть популярних поетичних атрибутів, вони здебільшого зазнають десимволізації й водночас конкретизації та гуманізації через розмивання абстрактних архетипних чи етноментальних первнів.

Простежено, як у мілітарних дискурсах експліковано нову поетичну техніку: усталені й навіть банальні своєю передбачуваністю образи, традиційні символи національного мовомислення, актуалізують несподівані ракурси, породжують натуралістичні й болючі, «як нутро війни», сенси. Доведено, що класичний набір поетизмів у «Віршах з війни» досить обмежений (**ромашка, ромашкове поле, соняхи, шовковиця, жито, чайка, круки, зозуля, солов'ї** тощо), але емотивна дія – приголомшлива: **соняшник** символізує українських воїнів та духовний вимір переживання війни; традиційно непоетична **шовковиця** уособлює зворушливу материнську турботу; **жито** посилює мотив тривання життя, що народжується на полі, де загинули наші захисники. Зазначено, що контекст війни зміщує традиційну семантику орнітонімів (**чайка, зозуля, крук**), які з усталених фігур образного мовомислення перетворюються в реальних закривавлених птахів, пересичених людською плоттю. Шляхом десимволізації знакові символи модифікуються або ж набувають парадоксальних семантико-символічних природень (**крук – чорний янгол – янгол-охоронець**).

Традиційну поетичну лексику, заломлену крізь призму мілітарних реалій, різногранно розглянуто, систематизовано, проаналізовано й осмислено в лінгвостилістичних категоріях з урахуванням контекстного оточення та низки екстралінгвальних чинників.

Ключові слова: поезія війни, лінгвостилістика, символема, мілітарний контекст, мовомислення, етносвідомість, дискурс, архетип, прецедентність.

Stetsyk M. S. Traditional poetic vocabulary in the military context (based on Borys Humeniuk's literary discourses). The article examines traditional poetic vocabulary in the military context of Borys Humeniuk's language creation on the basis of his collection "Poems from War" and (sporadically) the book of poems, short stories and journalistic revelations "Checkpoint". It is noted that the "poetry of trench truth" partially destroys the classical literary paradigm and receptive stereotypes and does not meet readers' expectations, because it exceeds them. The author's vocabulary contains few traditional poetic signs or even popular poetic attributes. They are mostly de-symbolized and simultaneously particularized and humanized due to the blurring of abstract archetypal or ethnomental phenomena.

*It is traced how a new poetic technique is explicated in military discourses: the established and even trivial in their predictability images, traditional symbols of national language thinking foreground unexpected angles, generate naturalistic and painful "like the inside of war" senses. It is proved that the classical set of poetisms in "Poems from War" is quite limited (**chamomile, chamomile field, sunflowers, mulberry, rye, seagull, raven, cuckoo, nightingale, etc.**), but the emotive effect is stunning: **sunflower** symbolizes Ukrainian soldiers and spiritual dimension of the war experience; the traditionally non-poetic **mulberry** represents heartwarming maternal care; **rye** reinforces the motive of life, born in the field where our defenders died. It is noted that the war context shifts the traditional semantics of ornithonyms (**seagull, cuckoo, raven**), which turn from conventional figures of language thinking into real bloody birds devouring human flesh. Through desymbolization, significant symboles are modified or acquire paradoxical semantic-symbolic augmentation (**raven – black angel – guardian angel**).*

The article considers, systematizes, analyzes and comprehends the traditional poetic vocabulary, refracted through the prism of military realities, in linguistic and stylistic categories, taking into account the contextual environment and a number of extra-linguistic factors.

Key words: the poetry of war; linguostylistics, symboleme, military context, language thinking, ethnic consciousness, discourse, archetype, precedence.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Військовий капелан Андрій Зелінський (Т. І.), який з 2014 року постійно здійснює своє душпастирське служіння (у зоні АТО, ООС, а зараз – в найгарячіших точках уже

повномасштабної війни), у своїй першій книзі про Велику війну «Соняхи» філософськи (як виявилося – профетично) узагальнив: «Упродовж одного-єдиного дня в житті людини може трапитись чимало такого, що здатне докорінно змінити всю

її подальшу долю. У свідомості великої кількості українців з'явився день, після якого дійсність особистого буття у світі розділилася на «тут» і «там», на «тепер» і «тоді» [3, 7]. Після 24 лютого 2022 року жаскі й жорстокі наслідки війни у своїй трагічній невідворотності торкнулися й фатально продовжують обпалювати життя кожного українця. Ментальний досвід болю стає спільним, сукупним, рівно ж і «радість за кожну прожиту мить та за кожен відблиск надії» [3, 7] в хаосі вже не локальних – планетарних буремних подій.

Війна ознаменовує тотальну смерть, часто – знищення людського в людині, і все ж живе та людяне залишається – із надією «прорости» в майбутньому. Остання тенденція заперечує абсолютність першої. Навіть у топосі найбільших «жнив смерті» життя утверджує себе, свою волю до подальшого тривання, до перемоги конкретного і зримого Добра над всеосяжним злом. Закарбованою формою «проростання в майбутнє» на тлі макабричних контурів війни стає мистецтво, головню художнє слово. Щоправда, мистецтво війни має свою виразно означену специфіку. Воно не тільки окроєне та обмежене в жанрах і формах, специфічне щодо форм його словесної експлікації, а й заражене (і заряджене!) та просякнуте мілітарним духом. Воно, за визначенням Я. Поліщука, «приречене балансувати на крихкій межі життя та смерті, насильства й болю, страждання й жертвності. Війна виштовхує на поверхню найвеличніші й водночас найгірші ракурси людського ества, його тваринні інстинкти, дегуманізує суспільні відносини» [8, 102–103].

Новітня українська війна вже стала предметом художніх та художньо-публіцистичних візій та обсервацій багатьох авторів. «Упізнаваними» серед широкого кола читачів стали твори Л. Якимчук, С. Жадана, С. Костюк, «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» М. Матіос, «Повернутися дощем» С. Талан; «Іловайськ» Є. Положія, «Соняхи» (духовні розважання) А. Зелінського, «На ріках Вавилонських», «Аеропорт» С. Лойка, «Люди й кіборги» Даріо Фертіліо та О. Пономаревої, «Чорне сонце» Василя Шкляра. Роман Тамари Горіха Зерня (Тамари Дуди) «Доця» цьогоріч отримав найвищу національну відзнаку – Шевченківську премію.

Війна ввійшла і в українську поезію. Одним із першим зафіксував її у книжковій формі та видав окремою збіркою «Вірші з війни» поет, прозаїк і заступник командира одного з добровольчих батальйонів, автор новітнього «Заповіту» українських воїнів Борис Гуменюк на псевдо «Кармелюк». Вірші мають поетичну передісторію. Спершу були пости у «Фейсбуці» про події і людей на Майдані. Ще більш наснаженим, емотивно загостреним стало слово Б. Гуменюка, коли над Україною «ошкірилася війна», а він добровольцем пішов «на ту вОйну». Про воїна-митця кажуть, що він «переїхав танком усю українську літературу» (М. Слабошпицький), «перепровадив нас на інший берег» (І. Ребрик), а звідти добре видно все, що відбувається з нами на хитавицях війни. Його поезія «не в метафоричному, а в буквальному сенсі виростає з окопів і пропахла фронтом. Вона написана здебільшого між боями

на передовій» [8, 107]. Поезія Б. Гуменюка шокує гостротою й брутальною ширістю. Усе, що відбувається навколо, сприймається «оголеним нервом», і це впливає на спосіб поетичної експлікації. Саме в цій безпосередності розвиваються естетичні прикмети, які допомагають краще оприявнити трагічний досвід війни. Використання еластичної верлібрової форми, інтенсифікація експресії близького до автологічності образу, суцільний мілітарний лінгвопростір, каскади ненормативної лексики, відсутність знаків пунктуації – усе це омовлені авторські інтенції, оприявлені в релевантній стилістиці реаліті-вислову (без щонайменшого натяку на пародію чи шоу). Прикметно, що в збірці концепт *ВІЙНА* набуває тотального поширення, буквально прошиває увесь її хронотоп і «стосується всіх / Мертвих живих і ненароджених» [див. про це: 12, 346].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літератури про новітній поетичний феномен – поезію війни – не так багато. Передовсім це відгуки в інтернет-ресурсах та окремі більш-менш системні студії над лінгвопоетичною специфікою мілітарної поезії. У нашій статті цільово проаналізовано й творчо осмислено різноформатний науково-критичний доробок В. Слапчука, Т. Пастуха, І. Ребрика, Є. Барана, Т. Джулайко, П. Кралюка, В. Теремка, О. Соловоя, С. Хитрової, а також ґрунтовний розділ монографії Я. Поліщука «Мистецтво на полі смерті» [8], у якому увагу головню зосереджено на мілітарній мовотворчості Б. Гуменюка. Я. Поліщук доходить висновку, що «вперше враження новітньої війни постають з такою безпосередністю, оголеністю та відкритістю, аж до шокуючих подробиць», перед читачем постає у новому часі і в нових обставинах жаска й реалістична версія «окопної правди» [8, 115]. Своєрідна інтерпретаційна мозаїка щодо перших віршів Б. Гуменюка, які «бачили все», авторства Л. Голоти (оприлюднена як діалог з поетом на сторінках тижневика «Слово Просвіти») та М. Слабошпицького вражає афористичною точністю та розумінням феномену принципово іншої поезії, «котра категорично відмовляється бути поезією»; де немає сантиментів, бо «війна розстріляла всі сантименти й ілюзії» [див. про це: 9, 213–228]. Використовуємо також основні твердження наукової студії А. Огар, у якій на матеріалі художнього дискурсу учасників війни, передовсім віршів Андрія Гуменюка, виявлено специфіку вербалізації і структурування концепту *ВІЙНА* та його особливо актуалізованого статусу в сучасних українських реаліях [6]. Домінантні слова-образи збірки Б. Гуменюка та особливості вияву сакрального в сучасній мілітарній поезії проаналізовано в наукових працях автора статті [12; 13].

Формулювання мети й завдань дослідження. **Мета** – відрефлексувати мілітарний поетичний дискурс як «охудожнений документ» людського переживання війни, головню крізь призму традиційних лексем-поетизмів, що функціонують в контекстах «окопної правди».

Виклад основного матеріалу дослідження. «Вірші з війни» Б. Гуменюка руйнують чимало класичних художніх матриць та рецептивних

стереотипів, «не вписуються в інтерпретаційні моделі, не справджують читацьких очікувань, бо ...перевершують їх» [12, 349]. В авторському словнику обмаль традиційних поетичних знаків чи навіть популярних поетичних атрибутів. Мілітарні дискурси Б. Гуменюка приголомшують глибиною переживання неминучої війни з усіма її жаскими наслідками та цілком новою поетичною технікою: усталені й навіть банальні своєю передбачуваністю образи, зазвичай традиційні символами національного мовомислення, оприявнюють цілком несподівані ракурси, породжують нові – натуралістичні й болючі, як нутро війни, – сенси. Здається, кожне слово своїх віршів поет вивіряв не традиційними вокабулярами, добував не з глибин власної пам'яті, а знаходив «під смертоносним градом зі збожеволілих небес» [9, 224]. Прикметно, що класичний набір поетизмів у «Віршах з війни» досить обмежений (**ромашка, ромашкове поле, соняхи, яблуня, груша, шовковиця, жито, чайка, круки, жайвір, зозуля, солов'ї** тощо), але емотивна дія – вибухова, як і туга та біль від усвідомлення абсурдності й макабричності всього, що відбувається майже на інтимній відстані.

Скажімо, в українській мовосвідомості **ромашка** асоціюється з коханням, долею, ніжністю, тендітністю, у народній символіці – це рослина кохання; чарівне приворотне та цілюще зілля (Жайв., 508). Жовта квітка ромашки з ніжними білими пелюстками усимволізовує чистоту, дівочу скромність, незрадливу дружбу, довірливість. Ромашку, імовірно, через усталену паралель із юнкою у народі ще називають невістучкою, невісточкою, тобто дівчиною на виданні. У поетичній візії поета-воїна Гуменюка райське **ромашкове поле**, тендітна **квітка** – лише сон, марево, щось ефемерне й дуже далеке – з іншого життя, з інших «прижиттєвих ер». Романтику й елегійність уже в першій строфі рішуче витісняє жорсткий мілітарний антураж: **поле бою, блокпости, БеТееРи, броня, кулі, кров, окопи**. У поетичному мовопросторі домінує війна: *...Бачу сон... Ромашкове поле / У ромашках – квіткою ти / А у нас тут поле бою / А у нас тут блок-пости...* (1, 4).

Цитована поезія «СМС-повідомлення зі Слов'янська» розгортається як поетичний теологічний розмисел про неминучість великої (сукупної!), але цілком свідомої жертви (**тіло, що ловить кулі; три самотні зозулі в полі; причасне вино; кров; жертва; віттар**) і про цілковиту готовність до неї. Завершення – майже «в душі релігійного екзистенціалізму» (Я. Поліщук): *...Наш блок-пост чимось схожий на церкву / А окоп – мабуть на віттар / «Хочу сина твого у жертву» – / Знову просить Старий Вівчар...* (1, 5).

На війні, узагальнює А. Зелінський, «народжувався якась нова сакральна естетика українського майбутнього – спільного для усіх нас, доволі різних, об'єднаного подвигом тих, хто сьогодні тут жертвує своїм життям не за ту чи іншу ідеологічну бутафорію, а за саме життя – за найрідніших, найдорожчих, за найбільш людське, за все те, що, зрештою, називаємо Батьківщиною» [3, 19]. Сакральні лексеми **жертва, жертвність** у мілітарному контексті

зазнають десимволізації й водночас конкретизації та гуманізації через розмивання абстрактних архетипних первнів, головню євангельської прецедентності.

У символізованих лексикографічних джерелах не знаходимо згадки (словникової статті) про **шовковицю**. Зазначений рослинний номен не зазнав художнього узагальнення, не став частиною поетичного словника, лише спорадично потрапляє **шовковиця** (і то без моментів образної актуалізації!) в авторські контексти. На гадку спадає хіба що зворушлива поезія Ліни Костенко «Українське альфреско»: *а в них сусідські діти шовковицю їдять*. У віршах з війни це щедре на плоди дерево асоціюється з ностальгійним поверненням у щасливе мирне життя. Саме так – зворушливо й щемливо – виглядають вони, наші хлопці, наші бійці-герої, у ліричному етюді Б. Гуменюка: *Стара шовковиця під Маріуполем / За свій більш ніж столітній вік / Ще не бачила стількох хлопчиків / Які галасливою ватагою обступили її з усіх боків / Жадібно пригоріцями обривали її стиглі ягоди / Нагинали додолу гілля закрутили стару в танці / А якесь найменше хлопча видряпалося аж на вершечок* (1, 7).

«Коротке інтермецо посеред війни» (Я. Поліщук), яке подарувала бійцям столітня шовковиця під Маріуполем, поблизу Азову, є напрочуд сильною сценою в аспекті художньої експресії, емоційної проникливості й техніки «зупиненого кадру». Але невблаганна війна повертається – і *«хлопчаки в одну мить облишили стару шовковицю, / щоб уже наступної миті перетворитися на суворих чоловіків»*. А коли на небі *сходить місяць / Стара шовковиця стає навиштиньки наче дівчина / Тягнеться до неба головою / Намагається заглянути за небокрай / Чомусь так самотньо і тривожно їй / Де ви хлопці?* (1, 9). Оце тепле материнське «Де ви, хлопці?» з уявних уст старої шовковиці (чудовий тропеїчний пасаж!) привносить у контекст неймовірні відчуття та асоціації, сама ж поезія стає новочасним українським альфреско на кривавих полях безкомпромісної війни, коли на карту поставлено долю європейської цивілізації.

Як людина ментально (не ортодоксально) релігійна, що сповідує християнські етичні заповіді, Б. Гуменюк «прагне накласти їх на цілком алогічні закони війни» [8, 112]. У знаменитому «Заповіті» поет апелює до прецедентних фольклорних та євангельських образів, актуалізує відповідні алюзії: *Було б добре якби на тому місці було поле / Колосилося жито / Щоб жайвір у небі / І – небо / Багато неба – / Ви можете собі уявити який хліб родитиме поле / Де лежать бійці?! / (В пам'ять про нас їжте хліб з поля / Де ми полягли)* (1, 135). Крізь «звуглені слова» [9, 220] новітнього українського тестаменту, що вирвалися з душі, пораненої війною та розтерзаної побаченим і пережитим, уплітається світлий мотив, вербалізований архетипними символами **поле, небо, жито, хліб**: життя триває і триватиме вічно, доки є воїни, готові за цю неперервну трансцендентність, не вагаючись, віддати власне життя. Скажімо, **жито** – символ родчості, достатку; здоров'я, щастя; символ неперервності роду, етнічної свідомості, духовності українців. Праукраїнці, одвічні хлібороби, розглядали жито як основу життя.

Митрополит Іларіон зазначав, що на Русі-Україні «жито особливо поважалося як правдивий середник до життя (жито від жити)». Жито ритуально супроводжувало всі життєві етапи; у фольклорі й літературі воно символізувало також кохання, шлюб, битву (ЕССКУ, 260–261). Саме через контамінацію у семантичній структурі символоми **жито** компонентів «кохання», «шлюб», «битва» з'явився образ кривавих жнив. Це не випадково, адже в колективній етносвідомості символи життя і смерті часто наближалися, а то й ототожнювалися. Образи такої сугестивної сили й проникливості народжуються від надзвичайної дискурсивної органіки, де «все – навсправжки» [9, 224].

Крізь заміновані, обстрілювані «градами», драматично скроплені кров'ю і потом українських солдатів військові будні проступає український колорит, утілений в образі соняшника. У довіднику В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» зазначено: «Соняшник (сонях) – символ світла і сонця; окраса обійстя українця; чимало митців використовують рослину як емблему України» (Жайв., 567). Соняшник уособлює відданість, прагнення до Божого світла й праведності, головню – рідну землю, батьківську садибу, світлу красу української природи, вдячність (ЕССКУ, 777–778). Геліотропність символоми увиразнює її емблематичну прецедентність та етноментальну вагомість. У Б. Гуменюка образ **соняшника** піднесено до рівня своєрідного символу війни двох світів на одній – українській – землі. Військовий капелан А. Зелінський, уже згадуваний автор духовної міні-саги про війну, переконаний, що саме згорнута метафорика соняхів найкраще підходить для означення наших військових, адже «коли рідну землю огорнула непроглядна темрява, вони запалали соняхами на полях української журби» [3, 9]. Наводимо фрагменти тексту поезії у прозі Б. Гуменюка. За силою емотивного впливу, за проникливістю й майстерністю драматичної візуалізації та цілеспрямованою сегментованістю наративу він дорівнює, а може, й перевершує найбільш знакові моменти знаменитої кіноповісті О. Довженка «України в огні» [див. про це: 12, 349]:

Минулого року на цьому полі ріс соняшник. Ми не знаємо, хто орав, сіяв цю ниву. Нас тут не було весною. Весною це не було війни.

Ціле літо ми ходили по цьому полю, повзали, прочісували, ховалися поміж, маскувалися соняхами, прикидалися соняхами, проскакували на бетеерах, ставили міни, розтяжки, прострілювали. Поле – це теж зельонка. В полі соняхів теж може ховатися смерть. Воно теж може становити загрозу. Для нас. Для них.

Коли прийшла осінь, господар не навідався до своїх соняхів, вони почорніли, наче з горя, й осипалися додолю чорними слізьми. Соняхи виливали на землю свої сухі сліози, але тих чорних сліз, які вони наплакали, не хотіли ні птахи, ні ховрахи.

Потім цілу зиму поле переорювали танки гусеницями. То їхні, то наші. А весною соняхи знову проросли. Війна – бере своє. Життя – своє.

Коли підійти ближче і роздивитися, то можна помітити, що поряд з кожним молодим соняхом

досі стоїть старий, минулорічний, обезголовлений, посічений осколками, попалений, як тїнь. Поряд із живим стоїть мертвий, підпирає його, дає йому опору, прикриває його своїм тілом, якого, коли дивитися здалеку, спершу навіть не видно. Але він – є, він – стоїть.

У цьому соняхи схожі на солдатів. Вони подібні до нас (2, 295).

Соняхи, у художньо-духовній візії А. Зелінського, усимволізують духовний вимір людського досвіду війни та справжню любов, здатну перемінити людину на сонце, а спільний український біль – на радість спільної надії [3, 9]. Досліджувана символема в мілітарному контексті трансформується в новітній концептуальний геліотроп і постає як знак усвідомленої жертвовності й сили українського духу, що перемагає смерть. Гадаємо, доповнення потребують не тільки лексикографічні статті поважних символознавчих видань – рецептивно-аксіологічна трансформація має відбуватися і в колективній українській етносвідомості.

Образ **чайки** в українській народнопоетичній уяві асоціюється з жіночою тугою, материнським плачем, означає сирітство; у фольклорі – це символ замученої матері-вдови, а також України-матері, що вивела дітей при битій дорозі» (Жайв., 633). Із чайкою часто порівнюють дівчину, що сумує без коханого; жінку, що оплакує свого чоловіка; матір, що тужить за своїм сином. Колорит текстів, де згадується жінка-чайка, здебільшого журливий, мінорний [4, 232]. В умовах новітньої війни чайки у візії Б. Гуменюка раптом перетворюються на хижих стерв'ятників, що пожирають людську плоть і червоніють (блискавично мугають) від неї. Це не суперечить рецептивним стереотипам, позаяк у структурі символічного значення орнітоніма можуть виявлятися ознаки негативного ставлення до образу: птаха сприймається як хижак, а її крики – як провісники лиха. І все ж закривавлені чайки-стерв'ятники, що гублять реальні людські органи, – це щось з-поза меж людського сприйняття: *Вони [чайки] кружляють над полем бою / Над полем де лежать мертві / У променях сонця що сходить і заходить – рожеві / Я переконую себе що це вони в променях сонця / Не у крові / Що це тільки фламінго бувають рожеві / Від кількості спожитих креветок / Що чайки не можуть так швидко порожевіти / Від спожитої плоті загиблих з обидвох боків / (Принаймні щоб досягти такого орнітологічного ефекту / Війна повинна була б тривати не один рік) // Так дивно коли з неба / Просто тобі під ноги / Падає чийсь палець / Чийсь вухо (1, 24–25).* У шойно процитованих рядках критично, до рівня фізично відчутного й водночас метафізичного жаху, знижено поріг імітації навколишньої дійсності й піднесено рівень безпосередності в репрезентації жорстокої правди війни, отого знаменитого Стефанікового, що постає страшною «натурою перед очима» у мілітарних новелах «Діточа пригода», «Вона – земля».

Образ **ворона, крука** в мовосвідомості багатьох народів пов'язується з віщуванням недоброго, зі стражданням. Крук з глибокої давнини вважається лиховісним птахом, вісником смерті. Птах символізує

пожадливість, корисливість, кар'єризм; може передбачати смерть, нашестя ворогів, знає, де закопані скарби, дає мудрі поради казковим героям; водночас ворон вважається й мудрим віщуном, бо живе сто, а то й триста років, і знає багато таємниць (Жайв., 115–116). У народних уявленнях ворона-крука передовсім пов'язували із кровопролиттям, насиллям та війною (ЕССКУ, 150). Крук навіть вважався Чорнобогом (богом пекла) (ЕССКУ, 415). Напевно, таке уявлення зумовлене і зовнішнім виглядом, і криком, і способом харчування – ворон поїдає мертвих, тому найчастіше асоціюється з образами полеглих на полі бою: *Я це можу зрозуміти круків / Вони здавна живляться плоттю загиблих воїнів. / Причому крукам байдуже – / Це плоть наших героїв чи наших ворогів / Не знаю чи варто за це ображатися на круків / Як би не було боляче* (1, 23). Тут актуалізується частотна сема «труподство», «трупожерство». Натуралістичний контекст актуалізує зловісність, страхітливість ситуації, поязак ідеться не про усталені фігури образного мовомислення чи архетипи, а про цілком реальних круків-воронів, пересичених людською плоттю – і наших героїв, і наших ворогів. Така «десимволізація знакової символіки слугує засобом специфічного опритомнення: війна може постукати в кожні двері, а крук – закружляти-закрякати над твоїм батьком, братом, сином [див. про це: 13, 57]. У текстах Б. Гуменюка бачимо й оригінальні образно-семантичні модифікати сакральної символіки за рахунок автологізації:

Куля поцілила в птаха. Розтяла його навпіл. Чорне пір'я посилалося додолю. Пір'я чорного янгола: хтозна – може, ця куля мала бути тобі.

Бог, що створив танк, і тебе, і твого ворога, який одвіку обертає сансару-гусеницю, прислав крука, прислав тобі янгола-охоронця у вигляді чорного птаха: тепер ти крукові зобов'язаний усім (2, 301).

Читаючи тексти Б. Гуменюка, раптом усвідомлюєш, що про все ЦЕ можна було написати лише так. Лише така лексична партитура, така металогія

й автологія і саме таке коло асоціатив цементують унікальну органіку жорсткого й жорстокого мілітарного дискурсу. **Крук – чорний янгол – янгол-охоронець** – таких пасажів образного мовомислення українська поезія ще не знала.

Висновки та перспективи досліджень. Війна кардинально змінила дискурс – загальний, суспільний, особистий, художній, обпалюючи «тендітні пальці естетики» віршів, поязак поетичне висловлення прагне граничної безпосередності в омовленні трагічного досвіду війни, головно очима її Самовидця. «Вірші з війни» Б. Гуменюка руйнують більшість стереотипних уявлень та інтерпретаційних інтенцій: позірно не причесані, «брутальні» тексти шокують глибиною переживання та невідробною поетичністю, що відкриває в усталених і навіть стертих образах несподівані ракурси, породжує нові концептуальні сенси: **соняшник** усимволізує наших захисників та духовний вимір людського досвіду війни; непоетична **шовковиця** стає емблемою зворушливої материнської турботи; романтична й елегійна **ромашка** буквально розчиняється в жорсткому антуражі смертоносних буднів, а колосисте **жито** в драматичному контексті «Заповіту» актуалізує мотив тривання життя, що постає на жертвній смерті наших захисників.

Контекст війни зміщує знакову семантику орнітонімів (**чайка, зозуля, крук**), які з усталених фігур образного мовомислення перетворюються в реальних закривавлених птахів, пересичених людською плоттю. Десимволізація знакових символів творить новітні ментальні імперативи, що апелюють до національного опритомнення: війна може постукати в кожні двері, а крук – закружляти над твоїм батьком, братом, сином. Мілітарне лінгвальне тло, відсутність високоестетичних мальовничих образів, граничний, до фізичного шоку, натуралізм постають як болючі вербальні згустки з кривавого нутра війни. У перспективі маємо на меті відрефлексувати експресивний синтаксис мілітарних дискурсів Б. Гуменюка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баран Є. Карфаген має бути зруйновано: авторська колонка. Буквоїд. 28.12.2015. URL: <http://bukvoid.com.ua/column/2015/12/28/101338.html>
2. Джулайко Т. Належати війні : рецензія. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html>
3. Зелінський А. Соняхи : тільки любов здатна на перемогу! Духовність на час війни. Львів : Вид-во Старого Лева, 2015. Т. I. 128 с.
4. Кононенко В. І. Рідне слово : Підручник для шкіл з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв, гімназій, колегіумів. Київ : Богдана, 2001. 303 с.
5. Кралюк П. Очима людини, що дивилася в очі смерті : рецензія на книгу Бориса Гуменюка «Вірші з війни». URL: <http://portala4.pl.ua/kultura/knyhu/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvyllasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny>
6. Огар А. Вербалізація концепту **ВІЙНА** в сучасному художньому дискурсі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. С. 38–47.
7. Пастух Т. «Вірші бачили все...» : рецензія. URL: <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachyly-vse/>
8. Поліщук Я. Реактивність літератури. Київ : Академвидав, 2016. 192 с.
9. Слабошпицький М. Велика війна 2014... : Україна : виклики, події, матеріали. Київ : Ярославів Вал, 2015. 320 с.
10. Слапчук В. Війна як дискурс : рефлексія. URL: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/>
11. Соловей О. Війна і вірші : рецензія. Буквоїд. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html>
12. Стецик М. Поезія війни в лінгвістичному вимірі. *Рідне слово в етнокультурному дискурсі* : зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт, 2017. С. 342–352.

13. Стецик М., Волощук І. «Побудь, мій Боже, отут зі мною». Художній дискурс війни крізь призму сакрального. *Дивослово*. 2019. № 1. С. 51–57.

14. Теремко В. «...Жив і горів разом зі своєю країною»: передмова. *Борис Гуменюк. Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика*. Київ: ВЦ «Академія», 2016. С. 5–6.

15. Хитрова С. Доброволец ніколи не підніме руку на власну країну, – заступник командира батальйону ОУН: інтерв'ю. URL: http://ZIK.ua/news/2014/09/16/dobrovolets__nikoly_ne_pidnime_ruku_na_vlasnu_krainu__borys_gumenyuk_zastupnyk_komandrya_batalyonu

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

ЕССКУ – Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Вид. 5-е. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.

Жайв. – Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гуменюк Б. Вірші з війни: поезії. Київ: Ярославів Вал, 2015. 136 с.

2. Гуменюк Б. Блокпост: Вірші. Новели. Публіцистика. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 336 с.

REFERENCES

1. Baran, Ye. (2015). Karfahen maie buty zruinovano: avtorska kolonka [Carthage must be destroyed: author's column]. *Bukvoid*. 28.12.2015. Retrieved from: <http://bukvoid.com.ua/column/2015/12/28/101338.html> [in Ukrainian].

2. Dzhulaiko, T. (2014). Nalezhaty viini: retsenziia [Belong to the war]. *Bukvoid*. Retrieved from: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/02/074516.html> [in Ukrainian].

3. Zelinskiy, A. (2015). Soniakhy: tilky liubov zdatna na peremohu! Dukhovnist na chas viiny [Sunflowers: only love can win! Spirituality during the war]. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva [in Ukrainian].

4. Kononenko, V. I. (2001). Ridne slovo [Native word]: pidruchnyk dlia shkil z pohlyblenym vyvchenniam ukrainskoi movy, litseiv, himnazii, kolehiumiv. Kyiv: Bohdana [in Ukrainian].

5. Kraliuk, P. Ochyma liudyny, shcho dyvyllasia v ochi smerti: retsenziia na knyhu Borysa Humeniuka "Virshi z viiny" [Through the eyes of a man who looked into the eyes of death: a review of the book Boris Humeniuk "Poems from the war"]. Retrieved from: <http://portala4.pl.ua/kultura/knyhy/2228-ochyma-liudyny-shcho-dyvyllasia-v-ochi-smerti-retsenziia-na-knyhu-borysa-humeniuka-virshi-z-viiny>

6. Ohar, A. (2019). Verbalizatsiia kontseptu VIINA v suchasnomu khudozhnomu dyskursi [Verbalization of the concept WAR in modern literary discourse]. *Ridne slovo v etnokulturnomu dyskursi*: zb. nauk. prats. Drohobych, 38–47 [in Ukrainian].

7. Pastukh, T. (2015). "Virshi bachyly vse..." [Poetry has seen everything]: retsenziia. Retrieved from: <http://litakcent.com/2015/12/23/virshi-bachyly-vse/> [in Ukrainian].

8. Polishchuk, Ya. (2016). Reaktyvnist literature [Reactivity of literature]. Kyiv: Akademydav [in Ukrainian].

9. Slaboshpytskyi, M. (2015). Velyka viina 2014...: Ukraina: vyklyky, podii, materialy [Big war 2014...: Ukraine challenges, events, materials]. Kyiv: Yaroslaviv Val [in Ukrainian].

10. Slapchuk, V. (2015). Viina yak dyskurs: refleksiia [War as a discourse: reflection]. Retrieved from: <http://litakcent.com/2015/02/17/vijna-jak-dyskurs/> [in Ukrainian].

11. Solovei, O. (2014). Viina i virshi [War and poetry]: retsenziia. *Bukvoid*. Retrieved from: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2014/12/04/073709.html> [in Ukrainian].

12. Stetsyk, M. (2017). Poeziia viiny linhvystychnomu vymiri [The poetry of war in linguistic dimension]. *Ridne slovo v etnokulturnomu dyskursi*: zb. nauk. prats. Drohobych: Posvit, 342–352 [in Ukrainian].

13. Stetsyk, M., Voloshchuk, I. (2019). "Pobud, mii Bozhe, otut zi mnoiu". Khudozhnii dyskurs viiny kriz pryзму sakralnoho ["Stay with me here, my God". Literary discourse of war through the prism of the sacred]. *Dyvoso*, 1, 51–57 [in Ukrainian].

14. Teremko, V. (2016). "...Zhyv i horiv razom zi svoieiu krainoiu" [Lived and burned with his country]: peredmova. *Borys Humeniuk. Blokpost: Virshi. Novely. Publitsystyka*. Kyiv: VTs "Akademiia", 5–6 [in Ukrainian].

15. Khytrova, S. Dobrovolets nikoly ne pidnime ruku na vlasnu krainu, – zastupnyk komandrya batalionu OUN [A volunteer will never lay hands on his own country]: interviu. Retrieved from: http://ZIK.ua/news/2014/09/16/dobrovolets__nikoly_ne_pidnime_ruku_na_vlasnu_krainu__borys_gumenyuk_zastupnyk_komandrya_batalyonu [in Ukrainian].

DICTIONARIES

ЕССКУ – Entsiklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy (2015) [Encyclopedic dictionary of symbols of Ukrainian culture] / za zah. red. V. P. Kotsura, O. I. Potapenko, V. V. Kuibidy. Vyd. 5-е. Korsun-Shevchenkivskyi: FOP Havryshenko V. M. [in Ukrainian].

Жайв. – Zhaivoronok, V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury [Signs of Ukrainian ethnoculture]: Slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Humeniuk, B. (2015). Virshi z viiny: poezii [Poems from war]. Kyiv: Yaroslaviv Val [in Ukrainian].

2. Humeniuk, B. (2016). Blokpost: Virshi. Novely. Publitsystyka [Checkpoint: Poems. Stories. Essays]. Kyiv: VTs "Akademiia" [in Ukrainian].